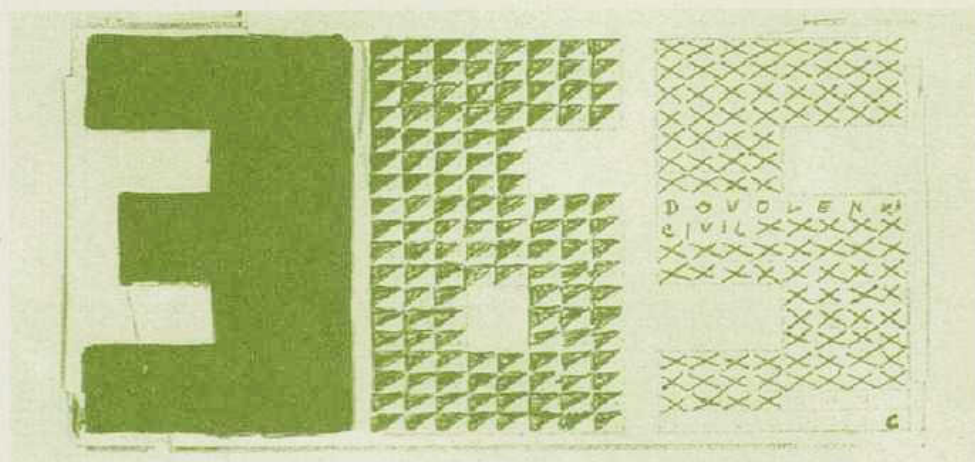


SLOVENSKÝ NÁRODOPIS



Z OBSAHU:

Hana URBANCOVÁ: Z histórie prvých fonografických nahrávok na Slovensku (Korešpondencia Karola Medveckého a Andreja Kmeťa z roku 1901)

Jarmila BARÁTOVÁ: Od „šurovania“ po strihanie metra (život vo vojenskej komunite)

Barbora SKRAKOVÁ: Čardáš – ľudový tanec v historickom kontexte

Zuzana BENKOVSKÁ: Spoločensko-kultúrne kontexty módy v období prvej Československej republiky

Na obálke:

Prvá strana: *Ilustračný materiál zo štúdie J. Barátovej*

Preklady: T. Bužeková, J. Barátová

Dear reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P.O. Box 57, Nám. slobody 6
810 05 Bratislava
SLOVAKIA

Electronic version accessible via Internet

URL <http://www.sappress.sk> <http://www.etnologia.sk>

HLAVNÁ REDAKTORKA

Gabriela Kiliánová

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Hana Hlôšková

Tatiana Podolinská

EDIČNÁ RADA

Ľubica Droppová, Gyivicsán Anna (MR), Martin Kanovský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist (ČR), Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Peter Salner, Zdeněk Uherek (ČR), Miroslav Válka (ČR)

Slovenský národopis je evidovaný v medzinárodných bibliografických databázach:

MLA, CEEOL, Ulrich's, Willings.

Slovenský n árodopis

ČASOPIS ÚSTAVU ETNOLÓGIE SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

VYDAVATEĽSTVO SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s. r. o.
BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ŠTÚDIE

- U r b a n c o v á, Hana: Z histórie prvých fonografických nahrávok na Slovensku. Korešpondencia Karola Medveckého a Andreja Kmeťa z roku 1901..... 5
- B a r á t o v á, Jarmila: Od „šurovania“ po strihanie metra (život vo vojenskej komunite).. 29
- S k r a k o v á, Barbora: Čardáš – ľudový tanec v historickom kontexte..... 47

MATERIÁLY

- B e n k o v s k á, Zuzana: Spoločensko-kultúrne kontexty módy v období prvej Česko-slovenskej republiky..... 84

VYHRADENÉ PRE

- Š v e c o v á, Soňa: Moje cesty po dedinách... 103

ROZHLADY – SPRÁVY – GLOSÝ

- Za Janom Ordošom (PhDr. Ján Ordoš 1952-2005) (Miloš Š í p k a)..... 109
- Dagmar Klímová – osemdesiatnička (Bohuslav B e n e š)..... 112
- K životnému jubileu PhDr. Ivana Mačáka (Bernard G a r a j)..... 113
- Profesorovi PhDr. Mikulášovi Mušinkovi, DrSc. k životnému jubileu (Milan L e š č á k).... 116
- Konferencia o obyčajoch socioprofesionálnych skupín (Zita Š k o v i e r o v á)..... 121
- Kapitoly z dejín mesta Šamorín (Marta B o t í k o v á)..... 124

RECENZIE – ANOTÁCIE

- Storočnica Etnologického ústavu AV ČR (Mojmír B e n ž a)..... 126
- Jiří Langer: Atlas památek: evropská muzea v přírodě (Ján B o t í k)..... 127
- Eva Krekovičová: Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a politike (Zuzana K u s á)..... 128
- L. Tyllner – Z. Uherek (eds.): Kultura – společnost – tradice (Zuzana P a n c z o v á)..... 131

- Podania i legendy Śląska cieszyńskiego (Hana H l ô š k o v á)..... 132
- Mojmír Benža: Malý etnopolitický slovník (Ján B o t í k)..... 133
- Jure Treuer: Naše Selo Hrvatski Jandrof – Kronika sela na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (Sandra K r a l j)..... 134
- L. Juhász Ilona: „Fába róva, földbe ütve...“ (Ján B o t í k)..... 135
- Bibliografia článkov zo slovenských novín a časopisov 1918-1945. Národopis na Slovensku 1918-1939 (Daniel L u t h e r).... 136
- Pavla Cebocli: Pavlin príbeh (Miroslava B o b á k o v á)..... 137
- W. J. Burszta: Różnorodność i tożsamość. Antropologia jako kulturowa refleksyjność (Norbert M a u r)..... 138

CONTENTS

STUDIES

U r b a n c o v á, Hana: On the history of the first phonograph records in Slovakia: The correspondence of Karol Medvecký and Andrej Kmeť during 1901.....	5
B a r á t o v á, Jarmila: From „šurovanie“ to cutting of inch-tape (life in the soldier's community).....	29
S k r a k o v á, Barbora : „Čardáš“ – the folk dance in the historical context.....	47

MATERIALS

B e n k o v s k á, Zuzana: Socio-cultural contexts of fashion styling in the period of 1 st Czechoslovak Republic.....	84
---	----

RESERVED FOR

Š v e c o v á, Soňa: My countryside travelling.....	103
---	-----

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

An obituary for Ján Ordoš (PhDr. Ján Ordoš 1952-2005) (Miloš Š í p k a).....	109
Dagmar Klímová – 80 years old (Bohuslav B e n e š).....	112
Jubilee of PhDr. Ivana Mačáka (Bernard G a r a j).....	113
Jubilee of Profesor PhDr. Mikuláš Mušíňka, DrSc. (Milan L e š č á k).....	116
Conference on manners of socio-professional groups (Zita Š k o v i e r o v á).....	121
Chapters from history of the town Šamorín (Marta B o t í k o v á).....	124

BOOKREVIEWS–ANNOTATIONS	126
-------------------------	-----

OD „ŠUROVANIA“ PO STRIHANIE METRA¹ (Život vo vojenskej komunite)

JARMILA BARÁTOVÁ

*Mgr. Jarmila Barátová, Ústav etnológie SAV, Klemensova 19, 813 64
Bratislava, Slovakia, e-mail: jakaaa@pobox.sk*

The study introduces soldiers of basic compulsory military service and doing their civic duty from the point of view of ethnology. The first part contains historical information about military duties. In second part I am trying to define social group of the basic compulsory military service soldiers. In another part of my study I am focusing on analysis of phenomenon called „mazácka vojna“. The last part indicates value attitudes of respondents towards the basic compulsory military service.

Kľúčové slová: vojaci základnej služby, „mazácka vojna“
Key words: soldiers of military service, „mazácka vojna“

Vzťah k armáde a k vojenskej službe sa menil v súvislosti so zmenou charakteru vojska. V tradičnej dedinskej spoločnosti 19. a začiatku 20. storočia znamenal úspešný „regrútsky“ odvod hrdosť na fyzickú a psychickú zdatnosť odvedenca. Absolvovanie vojenskej prezenčnej služby sa stalo kritériom plnoletosti a mužnosti (ELKS II 1995: 312).

Predmetom tohto príspevku, ktorý vychádza z mojej diplomovej práce,² sú vojaci základnej služby a ich neoficiálne „fungovanie“ v dvojročnej, osemnásťmesačnej, ročnej a deväťmesačnej základnej vojenskej službe.

Ťažiskom výskumu je obdobie od začiatku 60. rokov 20. storočia po rok 2004. Výskumná vzorka pozostáva z pätnástich vojakov základnej služby vo veku 19 – 85 rokov. Pri svojej práci som použila pološtandardizovaný rozhovor a naratívne interview, ktoré bolo tematicky zamerané na zážitky respondentov z obdobia výkonu základnej vojenskej služby.

Cieľom príspevku je definovať sociálnu skupinu vojakov základnej služby, zachytiť ich „fungovanie“ v rámci „mazáckej vojny“ v čase a v jednom priestore – v jednej obci,³ zistiť hodnotové postoje vojakov základnej služby k službe vlasti.

Predpokladám, že sociálna skupina vojakov základnej služby sa vyznačuje mužským zložením, uzavretosťou, relatívnym oddelením od verejného života, vojenským poriadkom, ale aj vlastnými normami vojakov základnej služby. Domnievam sa, že základná kostra „mazáckej vojny“ je prostredníctvom preveľovania, spoločných cvičení a dopisovaniu vojakov základnej služby rovnaká takmer vo všetkých vojenských útvaroch. Zároveň predpokladám, že zvyky spojené s „mazáckou vojnou“ sa v dvojročnej, osemnásťmesačnej, ročnej i deväťmesačnej základnej vojenskej službe zhodujú kvôli medzigeneračnému odovzdávaniu. Prípadne dochádza k inovácii starých prejavov alebo vznikajú úplne nové prejavy.

Slovenská etnografia dosiaľ celkom nepreskúmala zvláštnosti života a folklóru vojakov základnej služby. Výnimku tvorí štúdia I. Murína,⁴ ktorá pojednáva o vojenskom živote a jeho priebehu počas dvojročnej základnej vojenskej služby. Priebeh odvodov na Kyjovsku opisuje F. Synek.⁵ O tom, že sa regionálne veľmi neodlišovali, svedčia aj state v monografiách *Podkonice*⁶ a *Záhorská Bratislava*.⁷

Historické informácie o vojenských povinnostiach poskytuje štúdia V. Dangla.⁸ Publikácie Ozbrojených síl SR obsahujú sociologické,⁹ psychologické¹⁰ a historické¹¹ poznatky. Zároveň vyslovujú prognózy do budúcnosti.¹² Z beletrie sa o živote vojaka základnej služby a jeho postojoch k nej možno dočítať v poviedke V. Šikulu *Na koncertoch sa netlieska*.¹³

Fínski etnológovia¹⁴ zozbierali a vypublikovali okolo 660 výpovedí z rôznych oblastí vojenského života, zastrešujúcich roky 1918-1972 (LEIMU 1985: 46). Klasickým dielom vojenskej sociológie je štvorzväzková práca S. A. Stouffera.¹⁵ Vojenskú komunitu v čase mieru charakterizovali M. Banton¹⁶ a E. Goffman¹⁷ (LEIMU 1985: 42).

Historický exkurz

Do problematiky je vhodné vstúpiť krátkym historickým prehľadom. Základnej vojenskej službe predchádzali rôzne druhy vojenských povinností (insurekcia, banderiálny systém, portálne vojsko stolíc, žoldnierske vojsko). Dôležitý medzník predstavuje uznesenie bratislavského snemu z roku 1715, na ktorom sa konštatovalo, že treba budovať stálu armádu, v ktorej môžu slúžiť uhorskí štátni príslušníci, ako aj cudzinci. Vojaci sa do stálej armády získavali verbovaním, súpisom mužov povinných vykonávať vojenskú službu, ale aj lapačkami. Tento systém sa zdokonalil za Márie Terézie a Jozefa II., ktorý nariadil všeobecnú brannú povinnosť na základe súpisu obyvateľstva celej ríše, ba vydal zákaz získavať vojakov verbovaním (v Uhorsku však existovalo až do roku 1848). V roku 1802 prešla armáda výraznými zmenami. Dovtedajšia doživotná služba sa nahradila desaťročnou službou pri pechote, dvadsaťročnou pri jazdectve a štrnásťročnou pri delostrelectve a technických zbraniach. Zaviedla sa aj šesťročná služba, po ktorej mal vojak nárok na zaopatrenie v štátnych službách. Základy riadneho stáleho vojska – domobrany (honvédi) boli v Uhorsku položené až za revolúcie roku 1848. Od roku 1868 uhorskí príslušníci, ktorí boli odvedení do cisárskej armády na dva roky, slúžili ešte jeden rok pri honvédoch (BURLASOVÁ 1991: 28-33).

Po prvej svetovej vojne sa dĺžka základnej vojenskej služby stanovila na 14 mesiacov, no v priebehu troch nasledujúcich rokov sa prechodne predlžovala na dva roky. Koncom roka 1934 ju nový zákon upravil na 24 mesiacov (ČAPLOVIČ 1998: 65).

Vojaci tak na základe každoročných odvodov rukovali vždy na jeseň do kasární na dvojročný vojenský výcvik. Neskôr sa počet nástupných termínov zvýšil z jedného na štyri (január, apríl, júl a október) a od roku 2004 zo štyroch na šesť nástupných termínov (január, marec, máj, júl, september a november).

V priebehu posledných desiatich rokov sa základná vojenská služba skrátila viackrát. Na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia z dvoch rokov na 18 mesiacov, v zmysle nariadenia

vlády Slovenskej republiky z 27. apríla 1993 dňom 1. júla 1993 na 12 mesiacov, od 1. januára 2001 na 9 mesiacov a od 1. januára 2004 na šesť mesiacov.

Za posledných štrnásť rokov možno namiesto vojenskej vykonávať civilnú službu v zamestnávateľských organizáciách štátu a obcí v oblasti zdravotníctva, sociálnych služieb, školstva, kultúry, pri ochrane životného prostredia. Členovia reholí v štátom evidovaných cirkvách a náboženských spoločnostiach (MICHNICA 2003: 25).

V marci 2001 sa spustil dlhodobý plánovací proces s cieľom začať reformné úsilie potrebné na dosiahnutie modernizovaných ozbrojených síl do roku 2010. Tento plán v sebe zahŕňa potrebu personálnej pripravenosti a vycvičenosti, pripravenosti v materiálnej oblasti, potrebu modernizácie výzbroje a infraštruktúry, čiže potrebu vytvorenia relatívne malých, moderných, profesionálnych, kvalitne vyzbrojených a vycvičených ozbrojených síl určených na likvidáciu lokálnych konfliktov (MECIAR 2001: 6-7).

Vznik profesionálnych ozbrojených síl od 1. januára 2007 zmení celý systém dopĺňania a aj rozsah brannej povinnosti. Namiesto odvodového konania sa všetci občania podliehajúci brannej povinnosti podrobia tzv. národnej registrácii. Keďže vojaci v zálohe budú len na báze profesionálneho vzťahu, zanikne aj zdokonaľovacia služba. Z toho sa napokon stanoví rozsah brannej povinnosti – národná registrácia, mimoriadny odvod a výkon mimoriadnej služby. Vytvorí sa nový systém dopĺňania. Gesciu nad ním prevezme personálny manažment Ozbrojených síl SR, ktorý by sa mal podieľať aj na mobilizačnom dopĺňaní (MICHNICA 2003: 25).

Vojaci základnej služby ako sociálna skupina

V Ozbrojených silách SR, podobne ako aj inde v spoločnosti, existujú rôzne sociálne skupiny.¹⁸ Medzi tie základné patrí sociálna skupina vojenských profesionálov, sociálna skupina vojakov základnej služby a sociálna skupina občianskych zamestnancov vojenskej správy (ŠKVRNDA 1995: 37).

„Sociálna skupina vojakov základnej služby predstavuje dočasný spôsob spojenia osôb mužského pohlavia, ktoré si plnia občiansku povinnosť a vykonávajú zákonom ustanovenú brannú povinnosť v ozbrojených silách na základe vedomostí a spôsobilostí získaných v procese odbornej vojenskej prípravy“ (ŠKVRNDA 1995: 38). Podľa I. Murína a výsledkov výskumu sociálnu skupinu vojakov základnej služby charakterizujú tieto vonkajšie znaky: uniformita, separované bývanie, mužská populácia, autoritatívna organizácia, disciplinovanosť, poslušnosť, trestanie za porušenie zákona v službe i mimo nej, iniciácie.

Š. Gyurán s Č. Dammerom rozlišujú dva základné typy vzťahov v sociálnej skupine vojakov základnej služby:

„1/ formálne – ktoré sú dané organizačnou štruktúrou jednotky, služobnou hierarchiou, subordináciou. Osobnosť vojaka je nimi formovaná predovšetkým z hľadiska nutnosti podriadiť svoje individuálne odlišnosti splneniu rozkazov, cieľov a poslania jednotky.

2/ neformálne – vytvárajú sa na základe sympatií a antipatií medzi jednotlivými príslušníkmi jednotky. Sú ovplyvnené aj tradíciami tejto sociálnej skupiny. Ich vytváranie sa riadi podľa vzájomnej podobnosti, vzájomného dopĺňania, výhodnosti, úžitku a podľa angažovanosti na výsledku spoločne vykonávanej činnosti.“ (GYURÁN 1996: 79)

V rámci formálnych a neformálnych vzťahov dochádza k rozdeleniu sociálnych statusov a sociálnych rolí. Sociálny status je pozícia, ktorú v jednotke vojak zaujíma (GYURÁN 1996: 79).

Na základe výskumu môžem povedať, že rozdiely v statusoch sa prejavujú podielom na autorite a prestíži. Každá pozícia má svoju hodnotu vyjadrenú systémom výhod, privilégií vo

vzťahu k ostatným. To so sebou nesie i vonkajšie znaky (kto môže spať na hornej posteli, kto na dolnej, šnurovanie „kanád“ atď.).

Rola je prisúdené, respektíve očakávané správanie vojaka na určitej sociálnej pozícii (vzťah „bažant“ – „mazák“) (GYURÁN 1996: 79). Podľa výpovedí respondentov skupina vyžaduje konformitu k prejavovaniu správania, ktoré sa v roli vojaka očakáva. Osobnosť túto rolu prijíma alebo odmieta s vedomím možného trestu.

V skupine vojakov základnej služby sa prejavuje silná skupinová identita, ktorá je náhradou za neuspokojivý individuálny život v skupine. Mnohí prostredníctvom členstva v skupine nadobúdajú absentujúcu dôležitosť a význam. Vojak, ktorý sa s ňou nestotožnil, vystavil sa izolácii a osamelosti.

Nástrojmi konštruovania skupinovej identity sú v tomto prípade všetky skupinotvorné procesy, ako napríklad spôsob komunikácie (vojenský žargón), rituály, zaužívané spôsoby konania, folklórne prejavy (piesne, veršičky, nadávky, anekdoty). K nezanedbateľným postupom patrí aj budovanie spoločného fondu spomienok na spoločnú minulosť.

„Mazácka vojna“¹⁹

Výskum ukázal, že v 60. rokoch 20. storočia začalo prvé uvoľnenie v ČSLA. Informátorovi už boli známe výrazy „bažant“ či „mazák“. Spomína zvyk, ktorý sa robil pri udelení vyššej hodnoty: *„Blízko útvaru bola fontána. Koho povýšili na hodnosť napríklad desiatnika alebo dôstojníka, toho sme do tejto fontány hodili. Tak to mal potvrdené.“* (BŠ, 1946) Tento obyčaj sa do „mazáckej vojny“ preniesol v tej forme, že nováčik mohol byť po určitom čase povýšený do „mazáckeho stavu“, a to buď „klepnutím“ opaskom, finančným príspevkom²⁰ alebo jednoduchým postupom nástupných termínov.

V 70. rokoch 20. storočia sa vojakmi základnej služby stali prevažne chlapci z industriálneho prostredia, ktorí prešli rozličnými druhmi internátnej školy. Tam sa stretli s podobným typom society, society študentskej. Postupne začali vytvárať vlastné komunity riadené svojimi normami, s vlastnou hierarchiou, vyžadovanou poslušnosťou, povinnou úctou a iniciáciami. Vstup do skupiny a prechod z jednej do druhej nabral slávnostný priebeh (MURÍN 1994: 336).

V nasledujúcej časti chcem opísať pôsobenie vojakov základnej služby v podmienkach „mazáckej vojny“. Informácie, ktoré uvediem, pochádzajú z výpovedí respondentov.

Pri dvojročnej, osemnásťmesačnej a ročnej základnej vojenskej službe existovali štyri skupiny vojakov základnej služby:

- nováčikovia („bažanti“, „holuby“, „myši“, „Miško“, „zobáci“, „mladí“)
- „polročáci“ („polky“, „starší rajonisti“, „pětimetre“, „staršie polky“, „medzikusy“)
- „mazáci“ („starí“, „staré psy“, „staré pasty“)
- „supráci“

V prípade deväťmesačnej základnej vojenskej služby platilo trojčlenné delenie: nováčikovia, „polročáci“ a „mazáci“. Kategória „supráci“ z dôvodu skrátenia základnej vojenskej služby splynula so skupinou „mazákov“. Väčšina pomenovaní skupín sa vyskytovala vo všetkých základných vojenských službách.

Najnižší status mali nováčikovia. Museli všeličím prejsť, aby mohli byť povýšení do „mazáckeho stavu“. Vykonávali práce na rote aj za „mazákov“, pripravovali im „bufety“ (pokrmu na vlastné náklady), slúžili „mazákom“ na pobavenie (napodobňovali jukebox – „bažant“ sa zavrel do skrine a po vhození mince spieval na „mazákovo“ želanie). Ich povinnosťou bolo aj vedieť „mazákove“ „číslo“ (počet dní zostávajúcich do civilu), keď sa naň opýtal, a to otázkami typu: *„Koľko je hodín?, Koľko bije starým?, Koľko bimbá?, Koľko má tvoja mama zubov?, Aká je teplota vody v sprchách?“* Za neuposlúchnutie

rozkazu alebo nevedomosť hrozil trest. Tresty sa líšili podľa zvykov, ale záviseli najmä od inteligenčnej úrovne komunity, od toho, či „mazáci“ zneužili svoju moc a prenášali na „bažantov“ to, čo zažili oni. Najľahším trestom bolo „klikovanie“, no existovali aj prípady ťažkého ublíženia na zdraví. Niektorí chlapci sa sťažovali aj profesionálnym vojakom, ale väčšinou to nepomohlo. Spomínané povinnosti a sankcie „bažantov“ sa vyskytli v dvojročnej, osemnásťmesačnej, ročnej i deväťmesačnej základnej vojenskej službe.

Prvým významným dňom pre „bažanta“ dvojročnej a osemnásťmesačnej základnej vojenskej služby bola prisaha, pretože sa dostal na prvú vychádzku, „500-vka“ (keď do civilu zostávalo 500 dní), „333-jka“, „300-vka“ v ročnej základnej vojenskej službe a „222-jka“ ako veľká „remíza“ počas deväťmesačnej základnej vojenskej služby.

Vojak, ktorý bol o jeden nástupný termín starší ako „bažant“, sa nazýval „medzikus“. „Medzikus“ kontroloval prácu „bažantov“, no nemal takú právomoc ako „mazák“. „Rajóny“ (upratovanie priestoru, kde sa nachádza vojenská jednotka – väčšinou rota), ktoré robil, nepatrili k tým najhorším.

Na „medzikusa“ sa povyšovalo absolvovaním „posledného saigonu“ – „mazáci“ po chodbe rozotreli masť a rozsypali odpadky. „Bažanti“ museli všetko poumývať a vyčistiť. Potom im odstrihli gumky na teplákoch, a tak boli povýšení. Tento iniciačný obrad uvádzali častejšie respondenti ročnej a deväťmesačnej základnej vojenskej služby. Starší informátori ho nepoznali. V ich prípade sa „bažant“ stal „medzikusom“ automaticky po odchode jedného termínu a príchodom novej skupiny vojakov.

Vojak slúžiaci dvojročnú službu bol „mazákom“ celý predposledný polrok. Približne od deviateho po štvrtý mesiac vojak osemnásťmesačnej základnej vojenskej služby. Vojak slúžiaci jednoročnú základnú vojenskú službu sa stal „mazákom“ v deň, keď mu do civilu zostávalo 180 dní. V prípade deväťmesačnej základnej vojenskej služby to boli posledné tri mesiace.

Na „mazáka“ sa počas dvojročnej základnej vojenskej služby povyšovalo „klepaním“: *„Zobrali ma do kinosály v spoločenskej budove. Lahol som si na stôl, chytili mi ruky a nohy, cez kríže mi prehodili hrubý kabát a od každého ‚mazáka‘ som dostal jednu ranu opaskom. Samozrejme, že všetci ‚mazáci‘ tam neboli, lebo mali služby. Vtedy ich bolo asi štyridsať. Chodili do kolesa, každý švihol a jeden z nich tie rany počítal. Potom sme sa poskladali a išlo sa kúpiť do kanistra pivo. Do rána sa pilo. Nebolo to povolené, ale bol to už taký zvyk.“* (BJ,1957) Tento spôsob povyšovania sa v ostatných základných vojenských službách už takmer nevyskytol. Ak sa ešte niekde robil, tak len symbolicky, pohladením opaskom, alebo sa pod „klepačkou“ rozumelo niečo úplne iné: *„Každý ‚starý‘ si vybral ‚mladého‘, ktorého ‚klepne‘. Všetky ‚myši‘ prišli na izbu. ‚Starí‘ sa natlačili na ‚bidlá‘ a ‚klepalo‘ sa tak, že jeden vymýšľal úlohy. Nedali len peniaze, ale museli robiť aj ‚mravca‘,²¹ ‚koalu‘²² alebo ‚baníkov‘.²³ Na čas sa dali rozväzovať a zväzovať ‚kanady‘. Opaskom sa ‚neklepalo‘.“* (GM,1983) Od zavedenia ročnej základnej vojenskej služby sa obrad povýšenia najčastejšie kupoval.

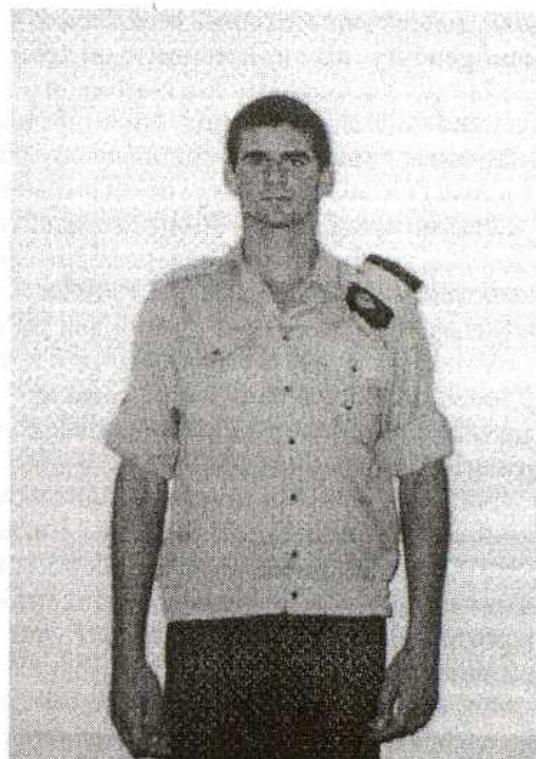
„Mazák“ musel takisto plniť rozkazy „gumákov“,²⁴ ale často ho zaskakovali „myši“. Jednou z ďalších priorít „mazáka“ bolo to, že mohol pochodovať „mazáckym pochodom“ (pri štvrtom kroku sa hlasno duplo). Jeho hlavná úloha spočívala v starostlivosti o „myši“.

Významným dňom pre „mazáka“ dvojročnej a osemnásťmesačnej základnej vojenskej služby bola „300-vka“. Na „250-ku“ sa robili tzv. „jazdy dvestopäťdesiatiek“.²⁵

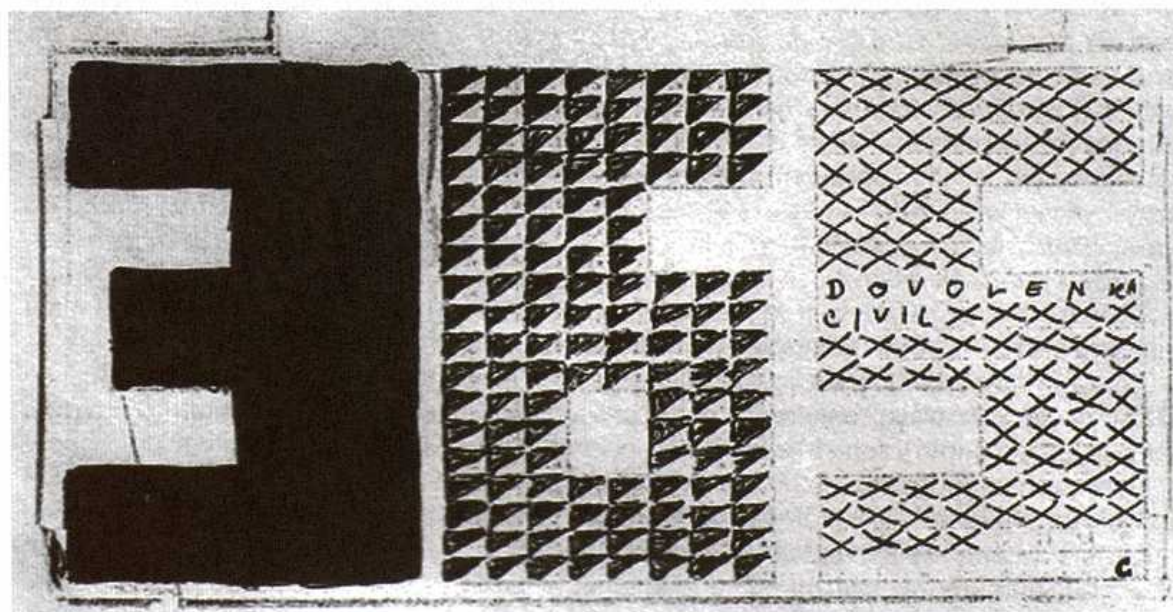
Kvôli skráteniu dĺžky základnej vojenskej služby na jeden rok a úplnému vypusteniu kategórie „suprákov“ v deväťmesačnej základnej vojenskej službe sa niektoré zvyky spojené so „supráctvom“ preniesli do tejto skupiny: na „150-tku“ sa začali strihať „metre“, oslavovala sa „111-ka“, „100-vka“, „remízy“ 99, 88, 77 až po poslednú 11-ku a všetky okružle „čísla“. Na „70-tku“ „bažanti“ spievali „mazákom“ pieseň *Sedemdesiat sukien mala*, na „50-tku“



„Šurovanie“



„Medzikus“ z roku 2001



Osobný kalendárik vojaka slúžiaceho ročnú základnú vojenskú službu

Čože je to päťdesiatka alebo skladbu od skupiny Lucie Holky za padesát. S týmito dňami sa spájali „mazácke bankovky“²⁶ a „úmrtné listy“.²⁷ Dvadsaťdva dní pred odchodom do civilu hrávali v rádiách na želanie vojakov pesničku od M. Žbirku *Už len 22 dní*. Domov sa posielali posledné pozdravy z vojny, na ktorých býval najčastejšie zobrazený vojak tešiaci sa z návratu zo základnej vojenskej služby. U informátora (PP, 1969) som sa stretla s erotickým motívom – ofotený mužský pohlavný úd s okuliarmi pri čítaní novín.

Z poslednej návštevy domova (asi dva týždne pred odchodom do civilu) si vojaci priniesli civilné oblečenie a pri tejto príležitosti sa robila „civilná trenírovka“ (módna prehliadka „mazákov“ v civilnom oblečení na chodbe).

Pri „poslednej večeri“ bolo zvykom po dojedení jedla ostať v jedálni a búchať „bágrami“ (ohnutá hliníková lyžica) po stoloch za spevu piesní, kriku a hodiť ich po kuchároch alebo o steny v kuchyni. Do rána sa bdelo. Celú noc sa popíjalo, spievali sa rôzne piesne, či už ľudové alebo moderné, ale i vymyslené samotnými vojakmi. Trhali sa teplákové súpravy, krútili sa ručičky papierových hodín. Niekde sa počet zostávajúcich hodín písal na plachtu „bažanta“ alebo penou na holenie na okná a steny. „Bažanti“ odchádzajúcej skupine pripravili „obložené dvere“²⁸ ako pohostenie. Pokrikovalo sa: „10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, civil!“

Je vhodné pozastaviť sa ešte pri kategórii „suprákov“, ktorá fungovala v dvojročnej, osemnásťmesačnej a ročnej základnej vojenskej službe. Odchodom svojich „starších poliek“ do civilu alebo posledných šesť mesiacov sa stal „mazák“ „suprákom“. „Mazák“, ktorý slúžil osemnásťmesačnú základnú vojenskú službu, sa stal „suprákom“ posledné štyri mesiace, jednoročnú nástupom „číslo 85“. Jeho činnosťou bolo čakať na civil.

Pre „supráka“ bol najväčšou pýchou 150 cm dlhý krajčírsky centimeter, vyrezávaný žiletkou a zdobený farbami (biela, modrá, červená). Každých sedem dní bolo označených inou farbou. Z jednej strany boli na metri čísla a z druhej strany si vojaci dvojročnej základnej vojenskej služby písali názvy miest zoradené ako nasledovali podľa železničnej trate, keďže väčšina z nich si musela brannú povinnosť odsľúžiť v susedných Čechách. Populárne boli aj vlajky štátov. Stretla som sa aj s takou formou, že dotýčný respondent (MV, 1957) mal z dielikov metra urobené pivové fľaše. Medzi dielikmi vyrezal uško pohára a vrch obstrihal v tvare peny. Každý pohár bol inej farby. Niektorí tieto kúsky metra odkladal do túb z filmov na fotenie a vyhadzoval v deň odchodu do civilu, prípadne ich lepil do listu, aby doma vedeli „za koľko to má“ (koľko dní ostáva do civilu), alebo z metra odstrihol jeden centimeter a dal ho zjesť „bažantovi“ ako zákusok.

Tiež oslavoval okrúhle „čísla“. „Októbrovi“ (tí, čo do civilu odchádzali v októbri, resp. koncom septembra) si dávali zahrať pesničku od K. Gotta *V září* a takisto 22 dní pred civilom hrávali v rádiách *Už len 22 dní* od M. Žbirku.

Dva týždne pred odchodom do civilu sa do kasární posielal „civil“. Takisto sa organizovala „civilná trenírovka“ a „posledná večera“ priebehala podobným spôsobom.

Ako ukázal výskum, rozsah práv a povinností vojaka sa zverejňoval aj odevom. U „bažanta“ sa dôraz kládol na opasok utiahnutý medzi 3-4 gombíkom, zaviazané šnúry na „kanadách“, vyšponované nohavice. Všetky gombíky museli byť pozapínané. Ak neboli, v niektorých útvaroch ich „mazáci“ odrezávali nožom. Vrch lodičky musel byť zomknutý „na sekerku“ (deliace časti primknuté k sebe). Na vychádzkovom oblečení nemohla byť lodička prehnutá na polovicu pod výložkou. Musel byť príborom. Keď sa dal „klepnúť“, mal na teniskách spravený jeden „mostík“ (šnúrká previazaná vrchom). Kľúče musel mať vo vrecku. V dozornej službe musel byť bodák umiestnený na opasku na šírku dlane od pracky. Dozorné šnúry museli byť pripnuté o gombík na výložke a tretí gombík blúzy.

„Medzikus“ mohol mať povolený opasok. Robil si „záložku“ (záhyb látky) na boku pod opaskom. Nemusel mať zastrčené remienky na „kanadách“ do „tunelíkov“. Lodička nemusela



„Mazácke bankovky“: zo 70-tych rokov, z roku 1999 a z roku 2000



Smútočné oznámenie



S hlbokým žiaľom a nevýslovnou bolesťou, vojenskou službou zhrbený, ja starý jelšavský delostrelec, ošľahaný vetrom krčmových ventilátorov, Vám dávam na vedomie, že nás opustila všetkými oplakávaná, dlho očakávaná stovka. Zomrela ticho v dôsledku vreckovej tuberkulózy, chronického nedostatku cigariet, alkoholu, vychádzok, opušťákov, piva, peňazí a dievčat. Požívaním hrachových a šošovicových prívarkov, záhadných omáčok a gulášov a rôznych chemických pokusov. Márne sa ju snažili vyliečiť také známe lekárske kapacity ako MUDr. J. Becher, Doc. Dr. P. Vodka v spolupráci so zdravotnými sestrami Z. Slivovicou a I. Borovičkou. Márnosť snahy udržať ju pri živote potvrdil známy MUDr. M. Kalendár. Nepomohla ani rekreácia vo vojenskej zotavovni zvanej basa. Opustila nás vo veku 265 dní a odobrala sa tam, odkiaľ niet už návratu, aby uvoľnila miesto svojim mladším kolegyniam. Nebudeme na ňu spomínať v dobrom, lebo jej život bol naplnený poplachmi, rajónmi, trestami a chemickými nácvikmi. S našou drahou zosnulou a jej číselnými pozostatkami sa rozlúčime za štrngania pohárov v nám najsvätejšom chráme zvanom Denný bar. Priepustky vydáva plk. Félix VPLOTE prezývaný „Diera“. K tomu hrá a spieva skupina „Milión“ svoje nestarnúce melódie: „Šurovákove tango“, „Mazláková polka“, „Symfónia pre vedro“. Návrat bude zabezpečený svojpomocne po štyroch alebo za pomoci Karola Záchytku. Prosíme príbuzných, aby bolo upustené od kvetinových darov, ktoré sú nanajvýš nedôstojné a preto najlepším prejavom sústrasti by bolo zaslanie svätých obrázkov, ktoré k tejto príležitosti vydáva Národná Banka Slovenska, alebo tekuté dary, ktoré treba *maskovať*!

Počas obradu zaznie modlitba:

Otče náš milý Pane,
my na vojne zle sa máme.
Nenechaj nás dlho trápiť,
snaž sa nám tú vojnu skrátiť.
Pane Bože jediný,
postrkni nám hodiny.

Kriste Pane, zbav nás basy,
nech nám nestrihajú naše vlasy.
Ochráň nás od pochodov
a umývania záchodov.
Pane Bože, daj nám silu
vydržať až do civilu.

Amen!

Smútočný obrad sa bude konať dňa

v Dennom bare Jelšava skvapalnením.

Za pozostalých:

Otec: Hans Buzerplac
Matka: Borota Basa
Dedo: Vendelín Poplach

Sestra: Gertrúda Vyhúkaná
Brat: Teofil Šurovák
Dcéra: Edita Zavretá

Známi:

Dezider Požičkilo
Elvis Zašivák
Eva Vychádzková rodená Zarazená

Najvzdialenejší príbuzný:

Boris Civil

Nezabudni človeče, že prach si a na prach sa obrátiš, z civilu si prišiel a do civilu sa navrátiš. Za 100 dní krásne rúcho oblečieš a na vojnu si len spomenieš.

Buď jej poľná ľahká a poplachové svetlo nech jej večne svieti.

Nech odpočíva v pokoji.

Smútočné oznámenie zasiela smútiaci:

Úmrtný list †

Motto:

*Otče náš, všemohúci Pane
Na vojne sa špatne máme.
Chráň nás dlhých pochodov
A tiež mytia záchodov.*

*Svätá Mária, matka Panna
Nebud' nás tak zavčas rána
Kriste Pane, chráň nás basy
Nech nám nestrihajú vlasy.*

*Nenechaj nás dlho trápiť
A ráč nám tú vojnu skrátiť.*

Po 265 dňoch v slzách topiaci sa, prišiel nešťastník k Všemohúcemu a pýtal sa ho: „Ako dlho ma toto utrpenie bude ešte trápiť?“ Všemohúci odpovedal: „Ešte 100 dní sa budeš trápiť a potom budeš spasený!“ Tento deň „STOVKOU“ nazval a sláviť začal.

DRAHÍ POZOSTALÍ

My vojaci ružomerskej pevnosti, ošľahani vetrom krčmových ventilátorov, všetkým príbuzným a známym, milenkám a ženám oznamujeme, že nás navždy opustila naša drahá a všetkými oplakávaná STOVKA. Odišla v noci zo 13. decembra 1998 na 14. decembra 1998 po dlhej chorobe, ktorá trvala 265 krutých dní a nocí. Nepomáhala ani transfúzia alkoholu do krvi, ani pravidelné dodávanie nikotínu do pľúc. Trpela na akútny nedostatok dievčat, peňazí a civilného života. A posledným klincom do rakvy bol pobyt v prostredí silne zamorenom gumami. Jej život bol naplnený veľkými hriechmi a prúsermi, ktoré zostanú navždy v našej pamäti. Odišla tam, odkiaľ niet Návratu. Nepomohlo ani liečenie v známych liečebných strediskách IV. cenovej skupiny ako: RUŽA, WEST KLUB a v dome smútku CENTRUM. Aj napriek snahe ošetrovujúcich lekárov, akými boli svetoznáme kapacity primár MUDr. Ištván Becher, MUDr. Kleofáš Borovička a lapiduchovia Cecil Pivo a Koloman Rum, sa nepodarilo dosiahnuť úspech v liečení. Pozostatky zosnulej budú skvapalnené za účasti všetkých mazákov za treskotu pivných pohárov a smútočnej piesne „UŽ SA NÁM TO KRÁTI“.

Žiadame všetkých oboznámených, aby nahradili kvetinové dary obrázkami Štátnej banky Slovenskej v čo najväčšom množstve a hodnote. Tie poslúžia na zakúpenie svätej vody, vyvierajúcej v Liptovskom Mikuláši a zvanej „Saint Nicolaus“. Tá bude jedinou útechou.

Nech je holubom veľká poľná ťažká a nech im poplachové svetlo svieti do zblbnutia večného!!!

AMEN

Počas smútku sa zakazuje akákoľvek činnosť!!!

Mená pozostalých:

Za útvár sa so zosnulou lúčia:

pplk. Jozef Budiček – zástupca pre veci nenormálne
mjr. Ján Rozcvička – zástupca pre veci zbytočné
kpt. Marek Šurovák – zástupca pre čistotu a poriadok
rtm. Rafael Šikan – zástupca pre veci bežné
rtm. Osvald Civil – zástupca pre veci žiadostivé
rtm. Fero Bronz – zástupca pre veci nemysliteľné

Zamestnanie – Oto Zašívajsa
Obed – Rast'o Humus
Celodenná smena – Marek Hod'sito
Vychádzka – Ivan Domrťva
Opušťák – Marek Nehrozi
Žold – Laco Mocmálo

S pozdravom: _____

4. Ružomerská elita

Pozostalý:

42. rota: Chibel' Štefan, Birka Peter, Šimko Roman, Balog Pavol, Berky Ronald, Šutý Richard, Vričan Ladislav, Cudrák Pavol

41. rota: Záhorský Marián, Kéri Jozef, Belička Ivan, Václaviak Stanislav, Jašík Ondrej, Dikoš Štefan, Gašpar Tomáš, Mínarčík Vladimír, Gonšenica Stanislav

Smútočné oznámenie

Motto:

Z prachu si a v prach sa obrátiš,
z civilu si prišiel a do civilu sa navrátiš.
Za 100 dní si krásne rúcho oblečieš
a na vojnu si len spomenieš.

Amen

My, vojaci 1. Špeciálnej Roty z VÚ 2344 v Žiline, vojenskou službou zmorení s hlbokým žiaľom a nevýslovnou bolesťou v srdci, dávame na známosť všetkým priateľom, rodinám, manželkám, sestrám, bratom, milenkám a známym, že po niekoľkých mesiacoch základnej služby nás navždy opustila naša dlho očakávaná **100** – ka.

Zomrela ticho vo veku 265 dní, dňa 14.12.1998 na následky nadmerného konzumovania tajomnej kaše, záhadných omáčok, gulášových fantázií a iných tajných proviantov s následnými tráviacimi problémami, za neustále sa opakujúcich zvukových efektov s neblahým vplyvom najmä na dýchacie cesty.

Počas celého života trpela chronickým nedostatkom tabaku, alkoholu, pekných dievčat a vreckovými suchotami ako aj nekonečným postávaním v strážnej službe a opakovanými presunmi s OM10. Márne sa snažili o jej vyliečenie svetoznámi liečiteľmi: MuDr. Becher, Doc. MuDr. Vodka, MuDr. Ján Rum Tuzemský, ošetrovatelky: sestra Bernadeta Slivovica a sestra Jozefina Borovička.

Posledná rozlúčka s drahou zosnulou sa bude konať 15. 12. 1998 vo vojenskom chráme pri výčapnom pulte. Do tanca Vás pozýva hudobná skupina „MILIÓŇ“ so svojimi nestárnúcimi evergreenami ako sú Šurovákove tango, Mazľáková polka, či symfónia pre vedro a handru.

Prosíme všetkých spolu trúchliacich, aby neposielali kvetinové dary, pohrebné vence, sústrastné telegramy a iné nanajvýš nedôstojné zbytočnosti. Ako prejav spolusúcitú prijímame všetky sväté obrázky z edície **Národnej Banky Slovenska**. Prijmeme aj dary tekuté nad 40%. Zn: dobre zamaskované.

So zármutkom a slzami v očiach smútiaci pozostali:

Blízky príbuzní:

Všadebol Deväťák
Stella Večierka
Matilda Gumená

Ostatná rodina:

Aladár Sabinov Emília Vychádzka–Zarazená
Ištván Thasos Emil Ošetrovňa
Cecília Rozcvička Koloman Prúser

ZA VÚ 2344:

gen. plk. Šikan zástupca veliteľa pre vyšetrovanie
kpt. Basa náčelník pre veci očakávané
rtm. Budíček náčelník finančnej služby
... a my „staré pasty“

Buď jej plná poľná ľahká a bojovka nech jej svieti.

© VÚ 2344 Žilina, 1. Záchranný prápor CO, Špeciálna rota, Aprilová šľachta
Vydalo nakladateľstvo SPTMZP (STARÁ PASTA TO MÁ ZA PÁR) 1998

byť „nabrúsená“ a pod výložkou ju mával zložený na polovicu. Na teniskách mal dva „mostíky“. „Mazák“/„suprák“ mal popritom v úprave uniformy úplnú voľnosť. Mohol nosiť „záložku“ na chrbte, opasok úplne povolený až spustený, pracky na „kanadách“ prekrížené, lodička nemusela byť „zabrúsená“, mohla sa zrolovať pod výložku. Na teniskách mal tri „mostíky“. Tepláková súprava bola u „mazáka“ natrhnutá, ozdobená. Vo vrecku nosil „báger“. Dalším identifikačným znakom boli rôzne spôsoby viazania šnúrok na „kanadách“ („pavúk“). Klúče trčali z vrecka. V službe sa bodák a sumka nosili na chrbte pripevnené na opasku. Dozorné šnúry mal upevnené priamo na výložku.

Na základe výskumu môžem povedať, že základná schéma „mazáckej vojny“ bola v dvojročnej, osemnásťmesačnej, ročnej a deväťmesačnej základnej vojenskej službe rovnaká. Väčšina zvykov bola dokonca prítomná takmer vo všetkých vojenských útvaroch, o čom svedčí fakt, že respondenti si plnili svoju občiansku povinnosť v rôznych miestach. Z hľadiska časovej dynamiky sa ukázalo, že tieto obyčaje prechádzali z jednej generácie na druhú, dochádzalo k ich inovácii kvôli skracovaniu základnej vojenskej služby a takisto vznikali nové prejavy vnútorného života vojakov základnej služby.

Hodnotové postoje k základnej vojenskej službe

V tejto časti sa budem v krátkosti zaoberať vnímaním základnej vojenskej služby u mojich respondentov na začiatku 21. storočia. V minulosti odslúženie vojenčiny znamenalo dosiahnutie dospelosti a možnosť ženby. Informátori uviedli, že v 21. storočí mať po základnej vojenskej službe neznamená byť dospelým.²⁹ Dospieť sa dá aj v civilnom živote. Chlapci sa môžu oženiť aj v tom prípade, ak si základnú vojenskú službu ešte neodslúžili. Respondenti mladšej vekovej kategórie len tvrdia, že sa počas vykonávania základnej vojenskej služby stali rozumnejšími, zamýšľali sa nad vážnymi vecami, naučili sa samostatnosti, spolužitiu s úplne neznámymi ľuďmi, čo bolo pre niektorých problém. Samozrejme, že sa našli aj takí jednotlivci, ktorí boli samostatní a zodpovední už pred nástupom na vojenčinu. Pre nich predstavovala vojenčina dôležitý zlom len v tom, že po jej odslúžení mohli nastúpiť do zamestnania, keďže táto podmienka je u zamestnávateľov najčastejšia.

Podľa respondentov základná vojenská služba nemá žiadny zmysel, pretože na dostatočný výcvik nie sú finančné prostriedky. Príprava na podmienky boja je minimálna, a zároveň je to obmedzovanie slobody. Jediným pozitívom, ktorý im vojenčina dala, boli skutočné kamarátske vzťahy a pochopenie dôležitých vecí. Rozumnejšie je podľa nich udržiavať moderné, spoľahlivé, dobre vycvičené profesionálne ozbrojené sily, pretože fyzická zdatnosť vojakov základnej služby nie je vôbec na požadovanej úrovni. Svoje stanovisko ďalej odôvodňujú tvrdením, že vojenské konflikty sa už vedú modernými zbraňami, a nie pechotou. Proti napadnutiu veľkou armádou sme aj tak bezmocní a v takom prípade záleží predovšetkým na statočnosti obyvateľov, nie na aktuálnom počte mužov v zbrani.³⁰

Záver

Sociálna skupina vojakov základnej služby predstavuje dočasný spôsob spojenia uniformovaných osôb mužského pohlavia, ktoré si plnia občiansku povinnosť. Nachádzajú sa vo vzájomných vzťahoch, žijú relatívne oddelene od verejného života, podliehajú prísnej vojenskej disciplíne, ale aj vlastným normám („mazácka vojna“). Ďalej túto skupinu charakterizujú iniciácie.

V rámci formálnych a neformálnych vzťahov sú vojakom základnej služby pridelené isté sociálne statusy. Rozdiely v nich sa prejavujú podielom na autorite a výhodách vo vzťahu

k ostatným. Realizovať očakávané správanie na určitej pozícii znamená vykonávať sociálnu rolu v danom sociálnom systéme. Rozsah práv a povinností vojaka sa zverejňoval aj odevom.

Silná skupinová identita, aká sa prejavuje v tomto prípade, je vítanou náhradou za neuspokojivý individuálny život v skupine vojakov základnej služby. Je ochranou pred izoláciou a osamelosťou. Mnohí prostredníctvom členstva v skupine nadobúdajú abscentujúcu dôležitosť a význam. Nástrojmi konštruovania skupinovej identity vojakov základnej služby je spôsob komunikácie (vojenský žargón), rituály, zaužívané spôsoby konania, folklórne prejavy (piesne, veršiky, nadávky, anekdoty). K nezanedbateľným postupom patrí aj budovanie spoločného fondu spomienok na spoločnú minulosť.

V dvojročnej, osemnásťmesačnej a ročnej základnej vojenskej službe mohol vojak základnej služby patriť do štyroch rôznych skupín: nováčikovia, „polročáci“, „mazáci“, „supráci“. Počas deväťmesačnej základnej vojenskej služby platilo trojčlenné delenie: nováčikovia, „polročáci“ a „mazáci“. Kategória „supráci“ z dôvodu skrátenia základnej vojenskej služby splynula s „mazákmi“. Vstup do novej skupiny a prechod z jednej do druhej naberal slávnostný priebeh.

Najnižší status mali nováčikovia („bažanti“). Museli všeličím prejsť, aby mohli byť povýšení do „mazáckeho stavu“, a to buď „klepnutím“ opaskom, finančným príspevkom alebo jednoduchým postupom nástupných termínov. Vykonávali práce na rote aj za „mazákov“, spetrovali im všedné dni. Za neuposlušnosť „mazákovho“ rozkazu hrozil trest.

„Medzikus“ bol vojak o jeden nástupný termín starší ako „bažant“. Ten kontroloval prácu „bažantov“, no nemal takú právomoc ako „mazák“.

„Mazáci“ boli sami sebe páni. Museli takisto plniť rozkazy profesionálnych vojakov, ale často ich zaskakovali „bažanti“. Sústredili sa najmä na urýchlenie plynutia času. V rámci toho vymýšľali rôzne úlohy pre „bažantov“. Oslavovali významné dni, ktorých pribúdalo tým viac, čím sa ich „číslo“ zmenšovalo.

Pre „supráka“ bol najväčšou pýchou 150 cm dlhý krajčírsky centimeter. Každý deň odstránil jeden centimeter na znak toho, že „už to má za pár“. Jeho hlavnou činnosťou bolo čakať na civil.

Výskumný materiál dosvedčil, že podstata „mazáckej vojny“ bola v dvojročnej, osemnásťmesačnej, ročnej a deväťmesačnej základnej vojenskej službe rovnaká. Väčšina zvykov bola prítomná takmer vo všetkých vojenských útvaroch. Tieto obyčaje prechádzali z jednej generácie na druhú, dochádzalo k ich inovácii kvôli skracovaniu základnej vojenskej služby a takisto vznikali nové prejavy vnútorného života vojakov základnej služby.

V 19. a v prvej polovici 20. storočia znamenalo odslúženie vojenčiny dosiahnutie dospelosti a možnosť ženby. Informátori uviedli, že v 21. storočí mať po základnej vojenskej službe neznamená byť dospelým. Podľa respondentov základná vojenská služba nemá žiadny zmysel. Súhlasia s vybudovaním profesionálnych ozbrojených síl.

POZNÁMKY

- 1 „Šurovať“ – intenzívne čistiť (najmä dlážku); „strihať meter“ – keď do civilu zostávalo 150 dní, vojaci základnej služby každý deň odstrihli jeden dielik z krajčírskeho centimetra.
- 2 Príspevok vznikol z diplomovej práce „Život vo vojenskej komunite“, Katedra etnológie FF UCM v Trnave, obhájená v roku 2004, vedúca diplomovej práce: Mgr. Zuzana Profantová, CSc., 199 s., Zoznam použitej literatúry, Zoznam informátorov, Prílohy – Údaje o obci, Dotazník, Piesne tematicky a funkčne spojené so základnou vojenskou službou, Textová príloha, Obrazová príloha. V tejto

- práci sa venujem rôznym druhom vojenských povinností, vojsk, rovnošiat a hodnostných označení v minulosti i dnes. Tiež prináša poznatky o základnej vojenskej službe, civilnej službe a pripravovanej profesionalizácii Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Ďalej opisujem jednotlivé etapy základnej vojenskej služby, počnúc iniciáciami, odvodom, až po ukončenie základnej vojenskej služby, jej odraz v hodnotových postojoch respondentov (vojaci základnej služby, profesionálni vojaci, ženy, dievčatá, branci, neodvedení) a vo folklóre. Tiež som sa pokúsila vytvoriť obraz vojaka a vojaka základnej služby v reálnom sociálnom vedomí i vo folklóre.
- 3 Výskum sa uskutočnil v obci Pitelová, okres Žiar nad Hronom.
 - 4 MURÍN, I.: Neoficiálne spôsoby fungovania a ritualizácie života vojenskej komunity. In: *Slovenský národopis*, 42, 1994, č. 3, s. 334-347.
 - 5 SYNEK, F.: Odvody branců na jižním Kyjovsku. In: *Čas života*, V. Frolec (ed.), BLOK, Brno 1985, s. 202-207.
 - 6 PRANDA, A.: Odvody regrútov. In: *Podkonice*. A. G. Igován (ed.), Osveta, Martin 1977, s. 244-245.
 - 7 ŠKOVIEROVÁ, Z.: Život v obci. In: *Záhorská Bratislava*, J. Podolák (ed.), Obzor, Bratislava 1986, s. 168.
 - 8 DANGL, V.: Slovensko vo vojnách. In: *Vojenské a regrútske piesne*. S. Burlasová (ed.), VEDA, Bratislava 1991, s. 15-27.
 - 9 ŠKVRNDA, F.: Sociálne skupiny v armáde. In: *Armáda SR*, 1995, č. 4, s. 35-41.
 - 10 GYURÁN, Š. – DAMMER, Č.: Vojenská jednotka a rozvoj osobnosti v procese výcviku a výchovy. In: *SAMO*, 1996, č. 2, s. 72 - 80.
 - 11 ČAPLOVIČ, M.: Armáda a jej činnosť na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. In: *SAMO*, 1998, č. 3, s. 64-67.
 - 12 MEČIAR, V.: Ozbrojené sily 2010. In: *Armáda*, 9, 2001, č. 11, s. 6-7. MICHNICA, J.: Ako v roku 2007? In: *Obrana-Armáda*, 11, 2003, č. 21, s. 25.
 - 13 ŠIKULA, V.: Na koncertoch sa netlieska. In: *Povetrie a iné prózy*. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1986 (1. vydanie 1964), s. 9-117.
 - 14 Odpovede etnologických dotazníkov č. 45, Spomienky z vojenského výcviku, 1972, University of Turku, Institute of Cultural Research.
 - 15 *The American Soldier. Adjustment during Army life*. (Ed. S. A. Stouffer, A. E. Suchman, D. L. De Vinney, A. S. Star, M. R. Robin jr.) Volume 1, Princeton 1949.
 - 16 BANTON, M.: *Roles. An Introduction to the Study of Social Relations*. 4th edn., Worcester 1969.
 - 17 GOFFMAN, E.: *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. 2nd ed., Chicago 1962.
 - 18 Sociálna skupina – „sociálny útvar založený na prechodnom alebo trvalom spojení určitého počtu osôb, ktoré utvárajú integrovanú sociálnu štruktúru. Základnými znakmi s. s. sú: 1. spoločný program, 2. vedomie spolupatričnosti a existencia práv a povinností vyplývajúcich z príslušnosti ku skupine“ (ELKS II 1995:188).
 - 19 „Mazácka vojna“ – určitý prístup služobne starších vojakov k nováčikom; nebolo treba mať perfektne upratané skrinky, zastlané posteľe, čisté obuv; tiež nebolo nevyhnutné zdraviť, hlásiť sa, pýtať sa na každú maličkosť; bolo však potrebné poskytovať „mazákom“ rôzne služby, cigarety, jedlo; bolo tu tiež riziko šikany.
 - 20 Cena sa pohybovala vo výške od 600 Sk do 1500 Sk. K tomu bolo treba pridať ešte alkohol a cigarety pre „mazákov“.
 - 21 „Mravec“ – forma šikany alebo úkon potrebný na povýšenie; „bažant“ si nasadil plynovú masku a baranicu na hlavu, plazil sa popod spodné „bidlá“ a kričal: „Ja som mravec vyjebanec, slúžim starým psom!“

- 22 „Koala“ – forma šikany alebo úkon potrebný na povýšenie; „bažant“ sa musel zavesiť na posteľné tyče, vyhodíť nohy a pretiahnuť sa cez strednú medzeru.
- 23 „Baníci“ – forma šikany alebo úkon potrebný na povýšenie; „bažantom“ sa dala do ruky metla, na hlavu plynová maska, boxom sa zatreli sklíčka, aby nič nevideli, ľahli si pod posteľ a metlou napodobňovali kopanie, pričom akože narazili na vodu, ktorú na nich z druhej strany z vedra vyliali „mazáci“.
- 24 „Gumáci“, „gumy“ – profesionálni vojaci.
- 25 „Bažanti“, ktorí slúžili dvojročnú vojenskú službu, imitovali jazdu motoriek s kubatúrou 350 ccm a 250 ccm na „350-tku“ a „250-tku“ vyššieho termínu. Počas ročnej základnej vojenskej služby sa jazdilo na „250-tku“. V deväťmesačnej základnej vojenskej službe sa takéto jazdy konali v deň, keď to mali „medzikusy“ za „125“. „Bažanti“ boli oblečení v spodnej bielizni, na hlavách mali baranice, okolo krku šál, na opasku fľašu, v ruke vešiak ako „korman“, behali po poschodiach, kde na nich vylievali vodu aby „dotankovali“.
- 26 „Mazácke bankovky“ – „mazákové“ oznámenie o svojom „číisle“ (koľko dní zostáva do civilu); patrili k najrozšírenejším výtvarným prejavom vojakov základnej služby; posielali sa rodine a priateľom na významné dni vojaka: na „300-vku“, „200-vku“, „100-vku“; dotvárali ich sexuálne symboly, symboly vojska, v ktorom dotýčný slúžil, symbol starého vojaka, ale často sa na bankovkách vyskytoval aj vojak Švejk.
- 27 „Úmrtný list“ – mazákové „smútočné“ oznámenie o „umretí čísla“ (do civilu zostáva čoraz menej dní); jeho stabilným a jednotiacim prvkom bol humorný podtón textu, dôraz sa kládol na nechutné jedlá a prejavy vnútroskupinovej šikany; vojaci základnej služby v nich zdôrazňovali potrebu alkoholu, cigariet, dievčat, peňazí a civilného života.
- 28 „Obložené dvere“ – forma šikany pri odchode „mazákov“/„suprákov“ do civilu; „bažanti“ zložili dvere, na ne prestreli obrus a obložili ich pripravenými chlebičkami na vlastné náklady.
- 29 Výpoveď respondenta, ktorý odslúžil deväťmesačnú ZVS: „*Vojna zo mňa neurobila žiadneho chlapa. Keď som prišiel domov, začal som robiť, aby som si splatil všetky svoje dlhy, ktoré sa počas vojny nahromadili. Žold sa za desať rokov nezvýšil. Stále je 400 Sk, čo nestačí ani na stravu. Všetko si platiš sám, veď len cesta domov ťa dosť stojí. Aj keď si veliteľom družstva a dostávaš príplatok 800 Sk, stále je to nič. Niečo som si našetril a teraz je všetko preč. Musel som začať od mínusu. A až potom mi rodičia povedali: 'Áno, si chlap, zase si sa dostal do starých koľají. ' A nie, že z teba vojna spravila chlapa.*“ (DT, 1982)
- 30 Výpoveď respondenta, ktorý odslúžil dvojročnú ZVS: „*To nie je vojna, čo sa dnes robí. Nie je disciplína ako predtým. Tá disciplína mala zostať. Vtedy, ak som nepozdravil, tak som vedel, čo ma čaká. Ja som si doma nevedel poriadne poukladať košeľe, ale na vojne mi museli v kufri zarezovať. Ak to nezarezovalo, tak by mi to vyhádzal von. Na posteli som mal preglejku a až na nej prestretú deku, aby bola posteľ úplne rovná. Disciplínu musel držať aj starší, čo mal bližšie do civilu. Tú disciplínu mal človek v krvi.*“ (SJ, 1930); výpovede respondentov, ktorí odslúžili deväťmesačnú ZVS: „*Základná vojenská služba by sa mala jednoznačne zrušiť. Nemajú peniaze na pohonné hmoty, na náboje, na nič. Ak by nás niekto napadol, ubili by nás čapicami. Neboli sme ani na poriadnom cvičení, lebo šetria. Ale pri výcviku sa šetriť nedá! Vojak sa musí naučiť narábať so zbraňami, s vojenskou technikou.* (JP, 1981); „*Vojenčina je úplne zbytočná. Fungujeme ako upratovacia čata. Nechodíme ani na strelby, lebo nemajú peniaze na náboje. Nemá to žiadny význam. Nech sa vybuduje profesionálna armáda. To je rozumné a správne. Ten, kto sa chce hrať na vojaka, nech sa hrá. Nech tí profesionálni vojaci dačo robia za ten plat, a nie tam u nás sedia na zadku, vypijú kávičku, o pol štvrtej sa zodvihnú a idú domov. My robíme všetko za nich, a nám za to ani len nepoďakujú.*“ (DT, 1982); výpoveď respondenta, ktorý odslúžil ročnú ZVS: „*Plus je len v tom, že spoznáš veľa ľudí a nadobudneš s nimi pevný vzťah. To je niečo úplne*

iné, ako keď som s niekým chodil osem rokov do školy. Ale ohľadom toho, čo ťa má naučiť vojna Akurát to, že sa naučíš len piť a fajčiť. Nie je schopná vycvičiť vojaka. Nie je technika." (MR, 1980).

LITERATÚRA

- BURLASOVÁ, S. (1991): *Vojenské a regrútske piesne*. VEDA, Bratislava.
- ČAPLOVIČ, M. (1998): Armáda a jej činnosť na Slovensku v rokoch 1918 – 1939. In: *SAMO*, č. 3, s. 64-67.
- GYURÁN, Š. – DAMMER, Č. (1996): Vojenská jednotka a rozvoj osobnosti v procese výcviku a výchovy. In: *SAMO*, č. 2, s. 72 – 80.
- KOLEKTÍV AUTOROV (1995): *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, I. a II. diel, VEDA, Bratislava.
- LEIMU, P. (1985): Pennalism and initiation in Finnish military life. In: *Ethnologia Fennica*, vol. 14, s. 35-47.
- MEČIAR, V. (2001): Ozbrojené sily 2010. In: *Armáda* 9, č. 11, s. 6-7.
- MICHNICA, J. (2003): Ako v roku 2007? In: *Obrana-Armáda* 11, č. 21, s. 25.
- MICHNICA, J. (2003): Civilná služba. In: *Obrana-Armáda* 11, č. 21, s. 25.
- MURÍN, I. (1994): Neoficiálne spôsoby fungovania a ritualizácie života vojenskej komunity. In: *Slovenský národopis*, 42, č. 3, s. 334-347.
- ŠKVRNDA, F. (1995): Sociálne skupiny v armáde. In: *Armáda SR*, č. 4, s. 35-41.

Zoznam respondentov:

BŠ, 1946 – Barát Štefan ml.; BJ, 1957 – Barát Jaroslav; DT, 1982 – Dudek Tomáš; GM, 1983 – Gáfrik Michal; JP, 1981 – Janičina Peter; MR, 1980 – Minka Radovan; MV, 1957 – Minka Vladimír; PP, 1969 – Ponický Pavol; SJ, 1930 – Stračina Július

FROM „ŠUROVANIE“ TO CUTTING OF INCH-TAPE (Life in the soldier's community)

Summary

Social group of soldiers of the basic compulsory military service represents a temporary way of grouping the uniformed people, who are doing their civic duty. They live in mutual relationships relatively separated from social life. They are subordinated to a strict discipline, their own rules and initiations so called „mazácka vojna“.

The soldiers of military service have some status within formal and informal relations. Differences in status are demonstrated in share of authority and advantages in relations to others. To realize expected behaviour on the certain position means to perform social role in the social system. The sphere of rights and duties was manifested by clothes too.

There is a strong identity in the social group of soldiers of military service. The style of communication, rituals, exerted modes of action, folklore utterances are apparatuses of constructing group identity. A collective memories are the unforgettable advancement too.

The soldiers of military service could be split up into four groups: newcomers („bažanti“), „pol-

ročáci“, „mazáci“ and „supráci“. Coming into the group and transition from one group to another one is a ceremonial process.

The research material proved that basic scheme of „mazácka vojna“ was the same during two-year, eighteen-monthly, one-year and nine-monthly military service. The majority of these habits was present in all military formations. These habits were traditioned from one generation to another, were inovated because of shortening military service and new manifestations of the internal life of the soldier's community arose as well.

In the 19th and first half of 20th century passing through military service meant achievement of adulthood and ability of get married. Informers declared that passing through military service in the 21st century does not mean to be adult. According to the resondents there's no sense in passing military service. They agreed with establishing of professional army.

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Hlavná redaktorka:

PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Mgr. Tatiana Podolinská, PhD.

Redakčná rada: doc. PhDr. Ľubica Droppová, CSc., Univ. Prof. Dr. Gyivicsán Anna, Dr. hab. (MR), doc. Mgr. Martin Kanovský, PhD., PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist (ČR), prof. PhDr. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, doc. PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Peter Salner, DrSc., PhDr. Zdeněk Uherek, CSc. (ČR), PhDr. Miroslav Válka, PhD. (ČR)

Adresa redakcie: Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma:

Slovak Academic Press, spol. s r.o. P.O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava

e-mail: sap@sappress.sk

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 54, 2006, Number 1

Editors: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Address of editor: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. slobody 6,

810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4,

P.O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 54, 2006, No 1

Rédacteurs: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Adresse de la rédaction: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 54, 2006, Nr. 1

Redakteure: Gabriela Kiliánová, Hana Hlôšková, Tatiana Podolinská

Redaktion: Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 616

SAP
SLOVENSKÝ ANTHROPOLOGICKÝ PRŮVOD
